

Tézisek

A második világháborút követően a Szovjetunió érdekszférájába került Magyarország tekintetében nagyon sokáig nem beszélhetünk önálló, tényleges külpolitikáról. Mihályfi Ernő a külügyek vezetésével megbízott tájékoztatásügyi miniszter 1947 júliusi önálló akcióját követően az ország külhoni képviselőjét, a magyar diplomáciai tevékenységet nagyrészt a Moszkvában megszületett határozatok egyszerű, mechanikus elvégzése jelentette.

Később, az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc rövid ideig ugyan, de a külpolitikai önállóság illúziójával kecsgetett, ám bukását követően nemcsak függő helyzetben levő külpolitikáról, hanem egyenesen diplomáciai bojkottról kell beszélünk. Az 1956 után lassan oldódó külpolitikai karantént követően újból a meglehetősen korlátozott diplomácia évei és lehetőségei következtek. Évtizedek elteltével, a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején jelentkezik újból az igény az önálló magyar diplomáciára, és valóban ekkor kezdi meg önállósodását a magyar külpolitika. Ebben a növekvő mozgástérben a geopolitikai sajátosságok és a történelmi tradíciók miatt Magyarország számára alapvető fontossággal bíró osztrák–német orientáció mellett – kisebb-nagyobb intenzitással ugyan, de – Olaszország is a magyar külpolitikai doktrína részét képezte.

Doktori disszertációm célja, hogy bemutassa és elemezze a Magyarország és Olaszország közötti kétoldalú kapcsolatok alakulásának történetét 1956 és 1989 között. Az értekezés fókuszában az úgynevezett Kádár-korszak olaszországi diplomáciája áll, mindezek mellett természetesen megvizsgálom azt is, hogy ezekben az évtizedekben hogyan s miként változott az olasz politika Magyarország irányában. Bemutatom, hogy milyen kölcsönös kompromisszumok, engedmények, diplomáciai tárgyalások szükségeltettek ahhoz, hogy az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc utáni megrázkódtatás miatti politikai elhidegülést követően, az államközi kapcsolatok újra a két nép közötti évszázados jó barátságnak megfelelően alakuljanak.

A mindezidáig csak részben vagy egyáltalán nem feldolgozott téma alkalmat nyújt arra, hogy átfogó és részletes képünk legyen Magyarország és Olaszország kapcsolatának elmúlt harminc esztendejéről, és az ebben az időszakban Olaszországnak hazánkról alkotott képéről. Ezzel a disszertáció megfelelne a hazai Olaszország-kutatás azon igényének is, mely szerint égető szükség lenne a magyar–olasz kapcsolatok kutatásának erősítésére, új korszakok – többek közt a forradalom és az azt követő Kádár-korszak – szisztematikus vizsgálatának megkezdésére, valamint a közelmúlt eseményeinek minél szélesebb körű publikálására.

Az általam választott téma kidolgozása olasz szempontból is fontos, mert Olaszország belpolitikai életére az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc máig nagy hatással van. Elég emlékeznünk arra, hogy a forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulójához közeledve úgy Magyarországon, mint Olaszországban erős kritikákat fogalmaztak meg az egykori Olasz Kommunista Párttal, illetve számos volt politikusával szemben. E támadások fókuszában lényegében az akkori és mostani álláspontjuk közötti különbség hangsúlyozása, illetve a nyilvános bocsánatkérés határozott követelése állott. A magyar '56-tal kapcsolatban mindkét országban az egyik legtöbbet támadott, számos kritikával illetett baloldali politikus, Giorgio Napolitano köztársasági elnök volt. Köztudomású, hogy az Olasz Köztársaság jelenlegi elnöke 1956-ban a szovjet intervencióval kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a katonai beavatkozás szükséges lépés volt a világbéke megőrzésének érdekében: „A szovjet beavatkozás, azon túl, hogy megakadályozta, hogy Magyarországon a káosz uralkodjék és az ország az ellenforradalmi erők kezébe kerüljön, hozzájárult a világ békéjének megmentéséhez.”

Napolitano elnök – aki a nyolcvanas évek elejétől kezdve hibás állásfoglalásnak és történelmi tévedésnek értékelte az akkori véleményét – 2006 nyarán önkritikus és figyelemre méltó kijelentést tett az 1956-os események megítélésében: „Pietro Nenninek igaza volt”.

Pietro Nenni 1956-ban a Magyarország elleni szovjet intervenciót követően felmondta azt az akcióprogramot, azt a közös platformot, amely több évtizede fűzte egymáshoz az olasz szocialista és kommunista pártot. A kijelentés nyomán fellángolt olaszországi belpolitikai vitában a volt szocialista politikus Claudio Martelli Willy Brandt példáját ajánlotta a köztársasági elnök figyelmébe. Az egykori német politikus, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja 1970-es lengyelországi látogatása során felkereste a volt varsói gettó területét, ahol koszorút helyezett el és térdre borulva tisztelgett az áldozatok emléke előtt.

Az olasz baloldali-liberális sajtó legfontosabb képviselője, a *La Repubblica* című napilap szerint, napjainkban, ötven esztendővel a történetek után, a magyar forradalom kísértete még mindig igen nehéz helyzetbe hozza azokat a kommunistákat – kérdőre vonva lelkiismeretüket –, akiknek nem volt bátorságuk vagy nem rendelkeztek elegendő politikai éleslátással ahhoz, hogy elhatárolják magukat pártjuk álláspontjától.

A katolikus sajtó, köztük az *Avvenire* üdvözölte Itália államfőjének önkritikáját, majd kiemelte: „Itthoni vitáinkon és az elkerülhetetlen polémiákon túl érdemes lesz tekintetünket az áldozatok felé fordítani, a magyarokra és minden kelet-európai népre, akik megtapasztalták a kommunizmus barbárságát.”. A jobboldali *Libero* 2006. augusztus 25-én arra szólította fel az államfőt, hogy nyilvánosan kérjen bocsánatot Magyarországtól: „A szabad és demokratikus

világ nem felejtheti el a kommunista megszállók brutális kegyetlenségét. Jelenlegi államfőnknek természetesen nincs közvetlen felelőssége ezt illetően, de azok között volt Olaszországban, akik üdvözölték az elnyomást, hangoztatva, hogy ez mentette meg a világ békéjét.”

Magyarországon már az elnöki kijelentés előtt téma volt Napolitano személye, hiszen 2006. május 24-én 1956-os veteránok – Wittner Mária, Rácz Sándor, Balás Piri László – nyílt levélben tiltakoztak, amiért Sólyom László köztársasági elnök meghívta Olaszország államfőjét az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc kitörésének 50. évfordulójára rendezett ünnepségekre: „Az Élő 56-osok nevében a leghatározottabban tiltakozunk az ellen, hogy olyan politikust hívjon meg a Forradalom és Szabadságharc kitörésének 50. évfordulójára, még akkor is, ha jelenleg ő az Olasz Köztársaság elnöke, aki nemzetközi segítséget nyújtott a magyar szabadságvágy vérbefojtásához a szovjet gyilkosoknak.”.

Ismeretes az is, hogy Dr. Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum Főigazgatója a legnagyobb olasz napilapon, a *Corriere della Sera*-n keresztül tette fel a kérdést Napolitano elnök tervezett látogatásának apropójából: „Miközben a magyar fiatalok a szovjet tankok alatt haltak meg, Giorgio Napolitano támogatta Moszkva beavatkozását. Nem szégyell idejönni?”. Arra az újságírói felvetésre pedig, hogy fél évszázad elteltével az elnök többször is elismerte, hogy tévedett, amikor nem ítélte el a szovjet megszállást, valamint a kérdésre, miszerint nem múlt-e el az ideje a megosztásnak, a főigazgató asszony így reagált: „Számunkra nem. Napolitano lelke rá, hogy rádöbrent tévedésére, de azt ismertük volna el, ha tőlünk, magyaroktól kért volna bocsánatot nyilvánosan. Míg ezt nem teszi meg, maradjon Rómában.”. A magyar köztársasági elnök nem osztotta ezt a vélekedést, és Budapestre hívta az olasz elnököt, aki sokadszori önkritikáját követően nem sokkal, 2006. szeptember végén látogatott el a magyar fővárosba. Látogatásnak a szó szoros értelmében vett első állomása a rákoskeresztúri temető 301-es parcellája volt, ahol meghajtott fejjel és tisztelgett a mártír miniszterelnök és társai sírja előtt. Az elnök később a Magyar Tudományos Akadémián elmondott beszédében kifejtette, hogy az 1956-os magyar forradalmat a civil társadalom autonómiára való igénye és az egyén vallási és intellektuális totalitárius államgépezettel szembeni ellenállása táplálta. Mindezek pedig sorra nyilvánultak meg azokban a megmozdulásokban, amelyek a szovjet blokkhoz tartozó országokban történtek mindaddig, amíg aztán 1989-ben mindenütt kitörték. Majd ismét hozzátette: „Azok közül is, akik 1956-ban nem értették meg a magyar forradalom valódi természetét volt aki – akkor, amikor a szovjet katonai beavatkozás erőszakosan felülkerekedett – radikálisan felülvizsgálta véleményét és tudatára ébredt, milyen nagy jelentősége van ennek a történelmi eseménynek.

Ezért újra fejet kell hajtanunk – mint ahogy tettem ma mély megindultsággal, amikor az Olasz Köztársaság nevében koszorút helyeztem el a Mártírok emlékművénel és Nagy Imre sírjánál az Új Köztemetőben – a hidegháború logikájával és feszültségeivel átszótt világban elszigetelődésre és vereségre ítélt önzetlen felkelés harcosai és áldozatai előtt. Ők egy olyan önzetlen népfelkelés harcosai voltak, mely jelentős előfutára volt kontinensünk újraegyesülésének az Európai Unió civilizációs egységében.”.

Ez a szeptemberi látogatás megelőzte a bonyodalmakat és megpróbálta lecsendesíteni a látogatást ellenzőket, mert a feszült magyar és olasz politikai légkör miatt a forradalom ötvenedik évfordulóján rendezett megemlékezések alkalmából végül is nem Giorgio Napolitano köztársasági elnök, hanem a külügyminiszter Massimo D'Alema vezette a hivatalos olasz küldöttséget. Az a Massimo D'Alema, aki maga is – és erre az elkövetkezőkben részletesen is kitérünk – több szempontból is kapcsolódik az 1956-os forradalom olaszországi interpretációjához.

Ahhoz tehát, hogy megértsük a félévszázados évforduló kapcsán ismét fellángolt olaszországi vitákat, meg kell, hogy ismerjük az elmúlt évtizedek magyar-olasz kapcsolatának történéseit, ezen belül pedig annak a forradalomnak az itáliai megítélését, mely a magyar-olasz közös történelem és a huszadik századi olasz politikai gondolkodás meghatározója volt.